

De RITCS-treurzangen

De regisseur is in de geschiedenis van het theater een recente uitvinding. Vóór de twintigste eeuw hoefde je een acteur niet te vertellen hoe hij zijn tekst moest zeggen, dat wist hij zelf wel; een regisseur was ook beperkt in de keuze van het decor: hij had een drietal geschilderde locaties ter beschikking; en voor lichtorgels en het spelen met audiovisuele techniekjes was het nog te vroeg. De regisseur was een soort agent die het verkeer regelde tussen côté cour en côté jardin, tussen tekst en conventie.

De eerste regisseur, in de betekenis die we vandaag aan deze functie toeschrijven, was Georg II, hertog van Meiningen, een stadstaatje met 8000 inwoners, zes politieagenten en een toneelgezelschap van zeventig mensen. Deze vorst-artiest was de eerste om serieus aandacht te besteden aan de voorbereiding van een stuk – zo trok hij voor de ensceering van Ibsen naar Noorwegen – hij doorbrak ook het sterrenstelsel en poogde zo van theater een organisch, levend geheel te maken. Het gezelschap bouwde een enorme faam op via tournees doorheen heel Europa. Ook andere theatermakers, Stanislavsky in Rusland, Antoine in Frankrijk zagen het gezelschap aan het werk en werden er door beïnvloed.

De regisseur was geboren. Volgens Copeau omdat de grotere complexiteit van het theater een specialisatie vereiste. Bernard Dort zoekt een sociologische verklaring in de diversificatie van het publiek dat zich niet meer tevreden stelde met het conventionele toneelbeeld. J.M. Piemme trekt een parallel met de verschijning aan het eind van de 19de eeuw van de professionele criticus die zoals de regisseur zijn autoriteit vestigt op een “weten” (savoir): iemand als Antoine b.v. zal minutieus veldwerk verrichten bij de voorbereiding van zijn regie: het interieur van een armoedig gezin zal er uitzien als het interieur van een armoedig gezin (1).

Merkwaardig is de vaststelling dat de regisseur verschijnt samen met de opkomst van het naturalis-

me, wanneer de toneelconventie opnieuw aangepast wordt aan de veranderde realiteit, op een moment dus dat het theater het minst nood heeft aan verbeelding. Maar de regisseur als opzichter van het naturalistisch detail wordt al snel afgelost door andere soorten regisseurs die het toneel als autonome artistieke discipline erkennen en/of het hantieren als wapen in de politieke strijd (b.v. Meyerhold, Piscator, Brecht). Met de diversificatie van de regisseursfunctie waaiert ook de toneelrichtingen in de twintigste eeuw zich verder uit. Je hebt de regissectekstbewaker, steeds zoekend naar de Waarheid van een tekst; de regisseur-choreograaf, geïnteresseerd in houdingen/verhoudingen van lichamen op de scène; de regisseur-architect, gefascineerd door de structurering van de ruimte; je hebt de geborgen regisseur, die enkel kan werken met zijn vaste ploeg, of de reizende regisseur die zich voor veel geld verhuurt aan het meest biedende gezelschap; je hebt de lezende, beeldende, cynische, ethische, esthetische, etc. regisseur. Zoveel soorten regisseurs, zoveel werkwijzen ook: er zijn er die alles voorspelen of die eerder afwachten; mét of zonder vastomlijnd concept; er zijn er die eindeloos repeteren en zij die repetities tijdvrees vinden. Dé regisseur bestaat niet, de regisseursfunctie bestaat nog maar net, en wordt steeds anders ingevuld naargelang de omstandigheden waarin gewerkt wordt en het temperament van de man (het zijn bijna altijd mannen) in kwestie. Vraag: hoe leid je dan regisseurs op en moeten, kunnen regisseurs wel opgeleid worden?

Clash

Praktisch geen enkele regisseur in Vlaanderen heeft een diploma regie. Dat kan ook moeilijk, de enige school met een regie-opleiding, het Rijksinstituut voor toneel- en cultuurspreiding (RITCS), levert slechts sinds 1966 diploma's af. Voordien (1940–1942) was er wel

het Hoger Instituut voor Toneel en Regie o.l.v. Odil Daem en Joris Diels. In de terminologie van de tijd wilde de school regisseurs en acteurs opleiden voor een “gemeenschapskunst” en “een nieuwe orde op toneelgebied” (2). De school bestond slechts twee jaar en vormde mensen als Dora Van der Groen, Tine Balder, Alice Toen, Rik Jacobs, Tone Brulin.

Het merendeel van de regisseurs werkzaam in het beroep zijn dat bij de gratie van zichzelf of de economie. Hoe werd je, en hoe word je nog steeds, regisseur, als je er niet voor naar school kon? Gewoon, omdat je je geroepen voelde, of omdat het nu eenmaal de gewoonte is dat een eersteplan acteur met x jaren dienst ook denkt te moeten regisseren (3), of uit economische noodzaak die het voor een directeur goedkoper maakt een vaste acteur iets te laten regisseren dan een extra-regisseur te moeten aanwerven. Op zich is daar niets op tegen, dat men regisseur wordt na het handwerk geleerd te hebben op de scène en het theaterbedrijf van onder tot boven doorlopen te hebben, maar al te vaak zie je dat dat resulteert in aanpassing aan het bestaande, in gemakzucht en minimum-eisen. De clash met het onbekende, wat theater moet zijn, ontbreekt. Men heeft te lang op mekaars gezicht staan kijken, de verliefdheid is weg.

Kan een school goede minnaars maken, of beperkt men zich tot standjes, de blote techniek? De verbeelding in de liefde, de passie voor een tekst, de passie voor lichamen, voeling met de hartklop van vandaag, dat kan je in elk geval niet leren. Dat moet er gewoon zijn, anders kan je het regisseren beter vergeten. Een opleiding moet de aanwezige passie, het talent, zorgvuldig cultiveren, het doen articuleren in een persoonlijke vormtaal. Dat betekent dat men vertrekt van de persoonlijkheid, de inbreng van de kandidaat-regisseur en die confronteert met nieuw materiaal, verschillende versies. Brede culturele bagage is daarbij voorondersteld: je hoeft de tijd niet te verliezen met

Het Rijksinstituut voor Toneel en Cultuurspreiding bestaat binnenkort 25 jaar. Geen reden tot feesten, want de toneelopleiding op het RITCS evolueerde van kwaad tot erger. Luk Van den Dries veegt de geschiedenis van het RITCS bij mekaar en aanhoorde de treurzangen van Rudi Van Vlaanderen (oud-directeur), Arne Sierens (oud-student) en Charles Janssens (docent).